

մարմն է ըստ իմիջ ռաավորեն կոչել Ցարեգրոց նաև առավել մեծադոյն մասն. սակայն աւելորդ համարած է բոլորովին իւր ժամանակին սովորական աւամիջին բարբառոյն դարձնելը: Ուստի միայն վերջին ինքնապիւր մասն իրոք են արգելաբեր ռաավորեն է ըստ ամենայն ընդարձակութեան բառերն: Այսպէս համամասնութեանը սակաւ ռաավորեն բառեր ու ձևեր բովանդակելով առավել ընդարձակ մասն, եւ շատ կարճ ըլլալով յետին ռաավորեն մասն, չի կրնար՝ ըստիմը՝ Ցարեգրոցն եւ ոչ բանասիրաց փափաքն ընուլ:

Հետազոտութեանց սկիզբներն (A) քանի մ'օրինակ յառաջ բերած ենք ի Ցարեգրոց՝ առ երկ զնեղով զնդիմիմաստ Հատածն Ուռհայեցոյն, յորոց ակնյայտն իր տեսնուի թէ այս վերջնոյն պատմութենէն առեալ են առավելներ, թէեւ ոչ սակաւ ուրեք կը տեսնուին նշմարաւոր այլ եւս գրուածոց: Յաւելորդ աստ այլ եւս օրինակներ, որք մեկնոյն պատմութենէն զարեալ են:

Ա. Գրեաց թուղթ (Մանուկն) առ Գաղիկ եւ կոչեր առ ինքն մեծամեծ երդմամբ: Եւ Գաղիկ ոչ կամեցաւ զնայ: Իսկ անօրէն Սարգիսն հանգերն համախառնէր եււոյն քայտերէին զնա, ասելով՝ Ի՛ր Էրեմ Բաւ, ով թագաւոր: Եւ Գրիկ միջնորդ զՏԵՐ Պետրոս: Բայցմամբ անկէ եղև: Գաղիկ եւ զնայց իսկ ուղարկցան աւաքեցին առ Մանուկին զքաղաքին Սեւոյ զառառան բանալիս եւ զիւր զինի՝ թէ Սեմնայն արեւելք քո եղև: Կոչեաց թագաւորն Գաղիկն: Եւ քանայինս եւ զմեղութեան առաջի նոցա եղ եւ ասաց թէ Չաւանայն արեւելք քո ետուն իմն: Եւ ասէ Գաղիկ զՄանուկին. Թագաւոր չալաց եւս ուն, եւ եւ ոչ ասմ զՍեմն ի Կւ: զի աստ երդմանք աներ զիս ի Կւն: Եւ Իրեանք որ պիղծեալ ոչ հաւաներ: Եւ յորժամ Թագ լիցաւ, եւս զչայս ի ձեռս Յունաց: (Տես Ուռհայ. էջ 109 — 111):

Բ. Գրեաց Մանուկն առ կամողիկոսն տեր Պետրոս եւ կոչեաց զնա: Եւ նա զուար մեռանն ի գիշերի հանեալ իւրին ամանովն թաղեաց ի գետն, որ լիւարաբեր եկեղեցիք Հայաց ի սուրբ ձիկոյն: Եւ ինքն զնայ ապաւոր ասն իւրոյ երեւ հարիւր Ժաբով եւ եպիսկոպոսք: Եւ ի մտանին նորա զորդեցաւ քաղաքն ամենայն ի համադիպումն նորա: Եւ մեծ փառք արարն զնա ի սուրբ Սոփի, եւ եկին առ նա թագաւորն եւ պատրիարքն: Եւ հրամայեաց ինչոյանով զնա յալուստ առն, եւ ասլ յանդ յովհ աւաք ի պետն նոցա: Օր Գ զնայ սուրբ հայրապետն առ թագաւորն: Եւ Էւս թագաւորն ի յոտն նմա, եւ նստուցաներ զնա ի յովհոն ոսկի: Եւ երբ Էւս տեր Պետրոս, էաւ զսովհոն տեր Նիքիտ, եւ Թորոյն մեղիւն, եւ Կիւրայնիս առնուլ ի նմանն: Ձոր հորոյս թագաւորն ցարե կոչուե: Եւ նա ասէ. Ով թագաւոր, արժաւ հայրապետան եւս եւ չի դուր նորս ի վերայ ոչ Ժաբ: Եւ թագաւորն հրամայեաց թողուլ: (Տես Ուռհայ. էջ 122 — 125):

Գ. Չալարեաց (Պարսիկ) յեղեց զորս ի Բաղէ, եւ ետ բերել զմեծ բարանն զոր Վասիկ կոչորն վասն քաղաքին Հերայ եր շինեալ, եւ եղեալ անդ Տեղեւասան օրիւ: Կաւաւոր բարձրաւ խմամբ: Եւ յորժամ կանգնեցին, զոչաց քաղաքն յաշէ նորա: Բայցմամբ երեց մի Գուս ի քաղաքն փոքր բարան մի եւ կանգնեաց ընդէմ նորա, եւ յառնուել քարն Էւսով զնա ի խոզանի եւ երկն, եւ զօրացան քաղաքացիքն: Այսպ յիս աւաւոց պիլազգիւն Կուրիմը դարանն, եւ սկսան հարկաւն զպարսկացն մեծամեծ Ժաբէ: Եւ վարհաւրեալ քաղաքն:

Բայցմամբ Լալեաց պարոն Վասիկ ի քաղաքն թէ Ու Էրէ Էս այլ դարանն, եւ Գուս Էրէմ լաւ ոսկի եւ քարայն: Եւ Էրի յառաջ Գուսն մի եւ ասաց. Եւս այլեմ զնա, եւ քարէն իմ հնդուսմ: զի եւ չունիմ զգը որ լան զնա: Եւ ետունն նմա մի աւաւոր եւ Էրէ եւ առաւարաւ, եւ հնծաւ եւ կապեաց յինքն Գուս երեց չէ: Եւ Կապեաց թուղթ ի մայր բաւրբին եւ խոզերն աղօթս յաւանի. զնայր ի վերայ (Նաւաթոն): Եւ նոցա Էրէմն թէ իւրեւոր է, եւ չխոսեցան ընդ նա: Էր ժամն կես օր եւ Էւս, եւ ամենայն արք պատեալ շնորհն ի խորանս իւրեանց, եւ Էրէն Գուսնին առ բարանն, եւ նոցա կարծէին թէ ընդ մեծութեան նորա հրանայր: Եւ հնան Էրէ չէր, Էւսով ի բարանն. Եւ Էւս շուրջ առեալ զնոյն հարկաներ զերկրորդն եւ զերրորդն, եւ Կապեաց բարանն Էւսով: Եւ Գուսնին դարաւ ի փախել, եւ ամենայն խաղութեան զորացն ի Կուր, եւ Էւս կաւ անկաւս ի քաղաքն, եւ ետունն նմա ընդ բազումս: (Տես Ուռհայ. էջ 142 — 145):

Դ. Ի ոչն ասի ի ձեռն Էրիկ Էւս Ժիւս վախճանն որ յամենայն տեղիս Գիշեր քայր՝ շերտի հալեր: Եւ էր Էւսն կարմիր եւ լեղի: Եւ յայս սաստեւ եղև ամով վայրի անասունն եւ թռչնոց, եւ չգտանեին կերակուր, եւ նեղեալք ի սովորն զինեցին արեւ ի մարգիկ եւ ի Էւս, եւ նոցա աննոյն կատորեքն գիտաւ: Իսկ ուղործեցն կերակուրէին գիտաւ ի տունս իւրեանց եւ արանային, եւ ամենայն մարդ ի գաւթ ողորմութեան շարժեր ի վերայ նոցա: Եւ տէրն Կիւրիմայր մեծ Վարդան Կարտորն յովհ որ հրամայել քառասուն ցուրն ցրեն եւ քառասուն քարի եւ քառասուն խորի, եւ շատ խոտ եւ յարդ Թաղիք ի վերայ քաղաքն, որ Կուրիկ թաղուց եւ անասունք: (Տես Ուռհայ. էջ 156 — 158):

Ե. Ի յուսանայ առաւարտն էրն ընտելաց բերդին Թիւ Թաղ Եւս յեր քաղաքն, եւ կանգնուան իրաւ Կիւր, եւ փախելէն Գուս ի մի ի բերդն, եւ պարոն Թորոսն վարդ ցնտաւ, որ ոչ ժամանեալ ի բերդն՝ Գիւրով գաւառ փախելէն Գուս տեսեալն Էրէ զքուս, եւ հուր քարորդեցին ի բերդն, եւ յոր իւրեւյ: Վ Թեւեալ ընտելաց բերդին, բացին զքաղաք գաւառն եւ սկսան փախել: Պարոն Թորոս Էւս ուղարկեալ, Էւս Ժաւս ի բերդն, ապա սկսաւ քննել զգետն նոցա, քանզի ամենայն գաւառն ոսկի եւ արծաթ անդ էր ժալ զովեալ: Եւ հրամայեաց ցուցանել զգետն Գաւառն իւրեանց, եւ նոցա ոչ ցուցանեին: Եւ ասաց յարարիկ գիտաւ, եւ մին նեղեց ի յաւարարանց անկաւ ընդ Էրէր ի Էւս եւ մեռաւ: Եւ սկսաւ զաւազ երբայն յարարիկ, եւ նա լըրբեին երեւոց ասէ. Գուս Հայ Կուր Էւս, եւ մեք Հուսում Էրեւան: Էւս Գաւառն աստ մոր թաղաւորն, որ իս Գաւառն Հուսում Թաղ: Բայցմամբ բախկաւ քաւարն Թորոսն եւ ասէ. Եւ Գուս որ զուր հզոր եւ զօրեալ թագաւոր պալանք: Էւս Գաւառն ասլեց Հայաց աղիկ: Եւ նա կուսն մի ի ձեռն, զնայ ի վերայ լալաւան, Էւսով զնա ի գուրիս եւ աստակեաց: (Տես Ուռհայ. էջ 398 — 400):

Աւելորդ համարեցանք այս օրինակաց համապատասխանող Հաճքն եւս ի մէջ բերել Ուռհայեցոյն: Հետաքննել կարող են անձամբ համեմատել ըստ ինչից պատմութեանն, (տպգր. Երեսուղէն, 1869), որ նշանակալի են ի վերջ օրինակաց: Այս եղանակաւ չարանախօսն է Ցարեգրոց մինչեւ Ոմ.Ա. տարին: Իսկ յաւորդ տարեկաւ գեպերեք ի հարկն առեալ ըլլաւու էին այլ աւելիւրերեք: Եւ արդէն՝ ինչպէս նախորդեալ մասին մէջ՝ յայտն եւս կը նշմարուէին հետք այլոց պատմագրաց: Բայց արդ յերեսան եկելով Ուռհայեցոյն

